

Sygn. akt III UK 92/09

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 9 czerwca 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Kazimierz Jaśkowski (przewodniczący)

SSN Beata Gudowska (sprawozdawca)

SSN Andrzej Wróbel

w sprawie z odwołania Jana O.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S.

o wznowienie postępowania w sprawie o prawo do renty,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw

Publicznych w dniu 9 czerwca 2010 r.,

skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 18 sierpnia 2009 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania wraz z orzeczeniem o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 18 sierpnia 2009 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację Jana O. od wyroku Sądu Okręgowego Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w S. z dnia 14 maja 2009 r., oddalającego odwołanie od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w S., odmawiającej ponownego rozpoznania jego uprawnień do renty z tytułu niezdolności do pracy w związku z przymusowym zatrudnieniem w czasie zastępczej służby wojskowej w kopalni węgla od dnia 17 października 1953 r. do dnia 19 grudnia 1955 r.

Sąd Apelacyjny uznał rozstrzygnięcie Sądu Okręgowego za trafne i, mimo błędnych motywów, odpowiadające prawu. Stwierdził, że Sąd Okręgowy nie wyprowadził prawidłowych wniosków z oddalenia odwołania przez Sąd Okręgowy w S. wyrokiem z dnia 10 października 2002 r. oddalenia apelacji ubezpieczonego wyrokiem Sądu Apelacyjnego z dnia 18 lutego 2004 r. oraz oddalenia jego kasacji postanowieniem Sądu Najwyższego z dnia 9 lipca 2004 r. (III UK 94/04). W szczególności wskazał na niedopuszczalność zastosowania art. 114 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst – Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.), „gdy decyzja organu rentowego stała się ostateczna wskutek wyroku sądu odwoławczego”. Wyjaśnił, że ze względu na art. 365 § 1 k.p.c. strona nie może domagać się wznowienia postępowania przez organ rentowy z pominięciem sądu, gdyż „sądy oraz strony i inne organy państwowe i administracyjne muszą przyjmować, iż dana kwestia prawna kształtuje się tak, jak stwierdzono w prawomocnym orzeczeniu sądowym”. Z tego względu uznał za bezprzedmiotową ocenę zasadności przyczyn, na których ubezpieczony oparł żądanie ponownego ustalenia jego prawa do świadczeń.

Skarga kasacyjna ubezpieczonego, zawierająca wniosek o uchylenie objętego nią wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, została oparta na podstawie naruszenia art. 365 § 1 i art. 366 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez przyjęcie, że w związku z wyrokiem Sądu Okręgowego w S. w sprawie zachodzi powaga rzeczy osądzonej w postępowaniu przed organem rentowym toczącym się na skutek wniosku, w którym powołano się na nowe dowody mające istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, art. 382 w

związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez niewyjaśnienie wszystkich okoliczności mających istotne znaczenie w sprawie, a zwłaszcza pominięcie nowych dowodów oraz naruszenie art. 385 k.p.c. przez oddalenie apelacji w całości, pomimo istnienia jej uzasadnionych podstaw. Skarżący wskazał także na naruszenie – przez niezastosowanie – art. 114 ust. 1 oraz art. 114 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, na podstawie których Zakład Ubezpieczeń Społecznych powinien ponownie ocenić jego prawo do renty, kończąc rozpoznanie jego wniosku wydaniem decyzji uwzględniającej stan rzeczy istniejący w chwili jej wydania, a więc z uwzględnieniem nowych dokumentów i okoliczności.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych orzeczenie sądu ustala treść stosunku prawnego lub prawa *rebus sic stantibus* z chwili wyrokowania, w związku z czym nowe zdarzenia, zachodzące już po uprawomocnieniu się orzeczenia, prowadzące do przekształcenia treści praw i obowiązków stron stosunku ubezpieczenia społecznego przez spełnienie lub upadek przesłanek materialnoprawnych prawa do świadczeń, powodują ustalenie praw i obowiązków na nowo, bez konieczności wzruszenia ustaleń prawomocnych orzeczeń. Zasadą rządzącą tymi stosunkami jest właśnie możliwość wzruszenia ustaleń stanowiących podstawę prawomocnych orzeczeń (art. 114 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych), także przez wydanie nowej decyzji organu rentowego (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 3 października 1996 r., II UZP 18/96, OSNAPiUS 1997 nr 7, poz. 117, a poprzednio uchwałę z dnia 20 września 1978 r., II UZP 7/78, OSNCP 1979 nr 3, poz. 48, postanowienie z dnia 19 stycznia 1984 r., II URN 131/83, OSNCP 1984 nr 10, poz. 177 i postanowienie z dnia 14 stycznia 1997 r., II UKN 50/96, OSNAPiUS 1997 nr 17, poz. 328).

Co więcej, organ ubezpieczeń społecznych może samodzielnie – w trybie mniej rygorystycznym niż przewidziany w kodeksie postępowania administracyjnego – dokonać ponownego rozpatrzenia praw lub zobowiązań z zakresu ubezpieczeń społecznych w wypadku przedłożenia nowych dowodów lub

ujawnienia okoliczności istniejących przed wydaniem ostatecznej decyzji lub wyroku sądowego, z których wynika, że zainteresowanemu przysługuje prawo lub że nie ciąży na nim zobowiązanie. Organ ubezpieczeń społecznych ponownie rozpatruje uprawnienia, niezależnie do tego, czy ujawnione okoliczności lub przedstawione dowody prowadzą do odmowy, czy do przyznania prawa lub odpowiednio ustalenia albo uchylecia zobowiązania. W każdym wypadku organ wydaje nową decyzję, tak jakby jeszcze ostatecznie w tym zakresie nie rozstrzygał. Identycznie – tak jakby prawo lub zobowiązanie nie zostało stwierdzone prawomocnym wyrokiem sądowym oddalającym odwołanie od decyzji odmawiającej prawa lub stwierdzającej zobowiązanie, na podstawie dowodów lub okoliczności, o których wyżej mowa – organ ponownie rozpoznaje uprawnienia, jeśli jest to korzystne dla zainteresowanego. Służy temu tryb z art. 114 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, zgodnie z którym prawa lub zobowiązania ustalone prawomocnym wyrokiem mogą być zweryfikowane przez organ ubezpieczeń społecznych na korzyść zainteresowanego po ponownym rozpoznaniu sprawy na wniosek osoby zainteresowanej lub z urzędu. W tym trybie następuje ponowne rozpoznanie sprawy przez organ ubezpieczeń społecznych w ramach swoistej instytucji stworzonej i rozwiniętej w systemie prawa ubezpieczeń społecznych, przypisanej wyłącznie organom ubezpieczeń społecznych i praktykowanej w tych sytuacjach, w których przesłanki prawa istniejące w chwili wyrokowania są oceniane przez organ ubezpieczeń społecznych korzystnie dla zainteresowanego w świetle nowych dowodów lub ujawnionych okoliczności. W nowych, korzystnych dla ubezpieczonego okolicznościach wyrok oddalający jego odwołanie o niekorzystnej decyzji staje się bezprzedmiotowy, gdyż organ jako strona stosunku ubezpieczeń społecznych uznaje względem zainteresowanego swoje zobowiązanie lub zwalnia go z obowiązku.

Inaczej jest tylko wtedy, gdy przesłanki prawa do świadczeń musiały powstać nie później niż w chwili wydania wyroku i zostały w nim negatywnie przesądzone. Wówczas ponowne ustalenie prawa do świadczeń lub ich wysokości staje się możliwe tylko po przedstawieniu nowych dowodów lub ujawnieniu nowych okoliczności, lecz ustaleniu temu nie stoi na przeszkodzie orzeczenie organu odwoławczego, gdyż w takiej sytuacji organ rentowy władny jest na podstawie art.

114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych wydać we własnym zakresie decyzję przyznającą prawo do świadczeń lub podwyższającą ich wysokość albo odmówić świadczenia. Decyzja wydana w tym trybie podlega zaskarżeniu do sądu, który ponownie ocenia sprawę, niezależnie od rozstrzygnięcia w poprzedniej sprawie (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 8 października 1986 r., II URN 182/86, OSNCP 1987 nr 12, poz. 212, z 29 czerwca 1993 r. II URN 64/92, OSNC 1994 nr 2, poz. 46, z dnia 5 sierpnia 1999 r., II UKN 231/99, OSNAPUS 2000 nr 19, poz. 734 oraz z dnia 19 czerwca 2001 r., II UKN 414/00, z dnia 2 grudnia 2004 r., III UK 35/04, z dnia 17 maja 2007 r., III UK 6/07, z dnia 5 czerwca 2009 I UK 22/09, z dnia 5 listopada 2009 I UK 87/09, niepublikowane).

W jednym tylko wypadku, to jest gdy zachodzi konieczność pozbawienia zainteresowanego praw wynikających z prawomocnego wyroku, organ rentowy – przestrzegając związania prawomocnym wyrokiem – występuje na podstawie art. 114 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, do organu odwoławczego z wnioskiem o wznowienie postępowania przed tym organem. Czyni tak wówczas, gdy z przedłożonych dowodów lub ujawnionych okoliczności wynika, że prawo do świadczeń nie istnieje lub że świadczenia przysługują w niższej wysokości, prawo bowiem ustalone lub zobowiązanie ograniczone prawomocnie orzeczeniem sądowym nie może być zmienione na niekorzyść zainteresowanego w drodze ponownego rozpoznania sprawy przez organ ubezpieczeń społecznych.

W konsekwencji, orzeczenie sądu stwarzające domniemanie nieistnienia prawa – jeżeli ujawnią się okoliczności stanowiące pozytywną przesłankę prawa – może być wzruszone w ramach postępowania regulowanego przepisami odnoszącymi się do organu rentowego, bez konieczności wznowienia postępowania na podstawie przepisów kodeksu postępowania cywilnego.

Przepis art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach, dotyczący ponownego rozpoznania sprawy, a nie wznowienia postępowania, stanowi *lex specialis* w takim zakresie, w jakim wznowienie postępowania regulowane jest przez kodeks postępowania administracyjnego. Instytucja ponownego rozpoznania uprawnień, którą w odróżnieniu od wznowienie postępowania posługuje się

ustawodawca tylko w odniesieniu do postępowania przed organem ubezpieczeń społecznych – i to bez względu na to, czy okoliczności powodujące takie rozpoznanie sprawy wystąpiły przed rozstrzygnięciem sprawy, czy po jej rozstrzygnięciu – została wprowadzona zamiast wznowienia postępowania administracyjnego (por. druk sejmowy nr 700/02). Projektodawca zmian w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych zwrócił uwagę, że stosowanie przepisów kodeksu postępowania administracyjnego (art. 123) w sytuacjach, w których przewidują podjęcie działań przez organ wyższego stopnia (wznowienie postępowania, uchylenie decyzji, uznanie decyzji za nieważną czy zażalenie na postanowienie), nie jest możliwe przy jednoinstancyjnej organizacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, w związku z czym każda decyzja Zakładu kończąca postępowanie podlega kontroli sądowej, a w sprawach, w których zmiany w decyzjach są zgodne z interesem zainteresowanego, tryb postępowania musi być maksymalnie uproszczony (por. także wyroki Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 2004 r. II UK 250/03, niepublikowany, z dnia 13 maja 2004 r., II UK 359/03, OSNP 2004 nr 24, poz. 425 i z dnia 25 maja 2004 r., III UK 31/04, OSNP 2005 nr 1, poz. 13).

W sprawie objętej skargą, w której spełnienie warunków wymaganych do ustalenia prawa do renty inwalidy wojskowego nie jest limitowane żadnymi terminami (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 2001 r., II UKN 565/00, OSNP 2003, nr 14, poz. 340), stwierdzenie prawomocnym wyrokiem, że inwalidztwo warunkujące prawo do renty nie było następstwem zranień, kontuzji albo innych obrażeń lub chorób powstałych w związku z przymusowym zatrudnieniem (art. 7 ust. 2 ustawy z dnia 2 września 1994 r. o świadczeniu pieniężnym i uprawnieniach przysługujących żołnierzom zastępczej służby wojskowej przymusowo zatrudnianym w kopalniach węgla, kamieniołomach, zakładach rud uranu i batalionach budowlanych, jednolity tekst Dz.U. z 2001 r. Nr 60, poz. 622 ze zm.) może być zmienione w każdym czasie w postępowaniu wszczętym na podstawie nowego wniosku. wniosek ten organ rentowy obowiązany jest rozpatrzyć merytorycznie, uwzględniając nowe okoliczności bez względu na to, że brak prawa do świadczeń został wcześniej ustalony prawomocnym orzeczeniem organu odwoławczego. Nietrafnie więc Sąd drugiej instancji zakwestionował na

gruncie art. 365 § 1 k.p.c. postępowanie Sądu Okręgowego, które miało na celu ustalenie spełnienia warunków do ponownego ustalenia prawa do świadczenia istniejących w dniu wydania zaskarżonej decyzji, w odniesieniu do okoliczności wskazanych w nowym wniosku.

Mając to na względzie, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji (art. 393¹⁵ § 1 k.p.c.).